

Kıbrıs'ta “Türkçe-Edebiyat Öğretimi”nde Türkiye Aydınlarının Rolü (1873-1960) The Role of The Enlightened People from Turkey on “Turkish Literature Teaching” in Cyprus (1873-1960)

Selman ARSLANBAř*

Öz

Bu çalışmada,19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar yaklaşık doksan yıllık bir dönemde, Kıbrıs'ta Türkçenin ve Türk edebiyatının öğretilip yaşatılması konusunda önde gelen kimi Türkiye edebiyatçılarının ve öğretmenlerinin rolü, hürriyet ve vatan şairi Namık Kemal'in adaya sürgün olarak geldiği 1873 tarihinden, Arif Nihat Asya'nın görev yaptığı 1959-1961 yılları arasındaki dönem üzerine bir derleme ve değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Türkiye'den gelen bu öğretmenler sayesinde adada Türkçe'nin Türk edebiyatının yaşatıldığı ve günümüze taşındığı örnekleriyle ileri sürülecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kıbrıs, Türkçe ve Türk Edebiyatı Öğretimi

Abstract

The aim of this study is to evaluate and compile about ninety years from the second half of the 19th century until the second half of the 20th century on the role of Turkish and some of Turkey's leading writers and teachers about teaching Turkish literature and keeping it alive in Cyprus; Arif Nihat Asya's period between 1959 and 1961; the period of freedom and homeland poet, Namık Kemal who came to the island in 1873. Thanks to these teachers from Turkey, The Turkish literature on the island will be put forward with the examples of Turkish literature keeping alive and reaching today.

Keywords: Turkey, Cyprus, Turkish language and Turkish Literature Teaching

GİRİş

1571'den bugüne Türk varlığının bulunduğu Kıbrıs'ta, ada Türklerini geçmişten bugüne taşımış ve geleceğe de taşıyacak olan ana dilleri Türkçe ve Türk kültürüdür. Ünlü

1 TC İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Anabilimdalı, doktora öğrencisi, Araştırma Makalesi.

Türk şairi Yahya Kemal Beyatlı: “*Türkçenin çekilmediği yerler vatanıdır, ancak çekildiği yerler vatanlıktan çıkar*” görüşüyle, Türkiye sınırları içinde dahi olmasa bile Türkçenin konuşulduğu her yeri Türk vatanı, Türk toprağı kabul etmiştir (Beyatlı 1984). Kıbrıs’ta Türkçenin varlığını sürdürmesi ada Türkleri için hayati önem taşır. Akdeniz coğrafyasında aynı adayı paylaşmalarına karşılık Kıbrıs Türkleri ile Rumları birbirinden ayıran en önemli iki faktör, din ve dildir. Kıbrıs’ta konuşulan Türkçenin Batı Oğuz Türkçesinin bir kolu ağız olduğu bilimsel olarak kanıtlanmıştır (Ergen 1964). Bir dili yaşatan ve gelecek kuşaklara aktaran özellikle o milletin şair ve yazarları yani aydınlarıdır. Onlar yazdıkları edebi eserler, köşe yazıları, edebi sohbetleri ve öğretmenlikleriyle bu görevi yerine getirirler. Bu yazıda 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar yaklaşık doksan yıllık bir dönemde, Kıbrıs’ta Türkçenin ve Türk edebiyatının öğretilip yaşatılması konusunda önde gelen kimi Türkiye edebiyatçılarının ve öğretmenlerinin rolü irdelenecektir. Bunun için hürriyet ve vatan şairi Namık Kemal’in adaya sürgün olarak geldiği 1873 tarihinden, Arif Nihat Asya’nın görev yaptığı 1959-1961 yılları arasındaki dönem üzerine bir derleme ve değerlendirme yapılacaktır.

I. NAMIK KEMAL (1840-1888)

Vatan ve hürriyet şairi Namık Kemal 1873’te adaya Magosa şehrine sürgün olarak gönderildiği zaman modern bir edebiyat bu topraklarda mevcut değildi. Daha çok Lefkoşa Mevlevihanesi etrafında şekillenen eski tarz divan şiiri ve divan edebiyatı, yerli din adamları, bürokrat ve aydınlar arasında yaygındı. Osmanlı Türkiyesi’nde Batılı yeni bir edebiyat kuranların başında gelen Namık Kemal, adada da bu işi başlatan isim olmuştur. Onun elinden yetişmiş Kaytazzade Mehmet Nazım Kıbrıs’ın ilk romanı *Yâdigâr-ı Mubabbef*’i, Magosalı Hasan Nef’i ise ilk yerli tiyatro eseri *Felâket*’i yazmıştır. Namık Kemal’in gerek edebi sohbetleri, gerek yetiştirdiği Kıbrıs gençlerinin edebi çalışmaları, Türkçenin ve Türk edebiyatının hem varlığını sürdürmesinde modern bir edebiyatın oluşumu konusunda etkili olmuştur. Namık Kemal’in pek çok eserini Magosa sürgününde yazdığı bilinen bir gerçektir. Hatta Namık Kemal kendini ziyarete gelenlere el yazısıyla çoğalttığı eserlerinden armağan etmiştir.

II. KÂZIM NÂMÎ DURU (1875-1967)

1878’de adanın İngiltere’ye siyasi mecburiyetler yüzünden kiralınmasından ardından dik-kati çeken husus Osmanlı Türkiyesi’nin adaya öğretmen akışını İstanbul’dan görevlendirdiği öğretmenleri adaya yollayışını kesmeden sürdürmesidir. Bu da adada Türkçe ve Türk edebiyatı eğitimini sekteye uğramamasını sağlar. Genç Türkiye Cumhuriyeti de bu geleneksel öğretmen politikasını sürdürür. Başta Türkçe ve edebiyat olmak üzere birçok alanda ada gençlerini eğitmesi için tecrübeleri öğretmenlerini Kıbrıs’a yollar. Bu isimlerin başında yazar ve eğitimci Kâzım Nâmi Duru gelir. O zaman ki Lefkoşa İslam Lisesi’nde müdürlük yapan Kâzım Nâmi’nin Türkçenin doğru öğretimi, düzgün kullanımı

ile Türkiye şair ve yazarlarının Kıbrıs Türklerine tanıtma çabası söz konusudur. Lisede Türk Dili ve Edebiyatı dersine giren Duru, Kıbrıs öğretmenlik günleri ve öğrencileriyle ilgili anıları aktarırken şöyle der: "İki yüz kadar öğrencim vardı. Bunların yüz yirmi kadarı köylerden gelmişti. Kimisi akrabalarında kalır, çoğu da Ayasofya'nın okulumuz karışındaki imaretinde yatıp kalkarlardı. Karanlık bastıktan sonra bu çocukların nasıl yaşamakta olduklarını görmek istedim. İmaretin yukarı odalarında çocuklar köylerinden getirdikleri yiyeceklerden yemek yaparlar oturur yerlerdi. Çocukları böyle her akşam ziyaret edişim bana karşı sevgilerini çok artırmıştı." (Duru 1958)

Kitapsız öğrencilerin durumuyla da ilgilenen Kâzım Nâmi, Türkiye'den kitap getirmek istese de bürokratik engeller yüzünden başarılı olamaz. Bununla birlikte Kıbrıs Türk okulları için pedagoji kurslarını yürütür, ayrıca Rum Lisesi'nde de gece Türkçe dersleri verir. Kâzım Nâmi, Kıbrıs'ı sevmesine rağmen memleket özlemi sebebiyle 1925'te geldiği adadan 1927'de ayrılır.

III. İSMAİL HİKMET ERTAYLAN (1889-1967)

1927'de Kâzım Nâmi Duru'nun Lefkoşa Erkek Lisesi Müdürlüğü'nden ayrılmasından sonra okulda bir süre İngiliz müdür görev yaptıysa da, Kıbrıs Türklerinin Türkiye'den bir öğretmen ısrarı üzerine, öğretmen ve edebiyat tarihçisi İsmail Hikmet Ertaylan adaya gelir. Tevfik Fikret'in hayranı olan İsmail Hikmet Ertaylan ondan esinlenerek uygulamalı derslere önem vermiş Lefkoşa Erkek Lisesi'nin marşını yazmıştır (Karakartal 2010). Lefkoşa'da hareketli bir insan olan İsmail Hikmet Ertaylan *Efenin Düğünü* ve *Korsanın Kızı* adıyla operetler yazarak sahnelemiştir. 1933-1934 yılları arasında görev yapan İsmail Hikmet Ertaylan, 1929'dan itibaren Latif alfabesine geçen Kıbrıs Türklerine bu yeni harfleri öğretmek için *Kıbrıs Türk Alfabesi* adıyla bir abc ve okuma kitabı hazırlar. Sözcüklerin yanında onu betimleyen resimlerin bulunduğu *Kıbrıs Türk Alfabesi* 'ndeki okuma parçalarını da, İsmail Hikmet Bey yazmıştır. Ayrıca ilkokul Türkçe öğretiminde kullanılmak üzere *Kıbrıs Kıraat Dersleri* adıyla, aralara resimler de serptiği beş ciltlik okuma kitabı hazırlamıştır (Sarıkaya 2017). Türkiye'den adaya ders kitaplarının kabulü konusundaki İngiliz yasağının 1950'lerden itibaren kalktığı düşünülürse, İsmail Hikmet Bey'in 1930'larda Lefkoşa'da hazırladığı bu alfabe ve okuma kitaplarıyla Türkçe öğretimi konusundaki hizmeti çok daha iyi anlaşılacaktır (Kılıç ve Kılıç 2017).

IV. İBRAHİM ZEKİ BURDURLU (1922-1984)

Adada Türk edebiyatının tanıtılması ve yerli edebiyatın gelişmesi konusunda önemli hizmet görmüş şair öğretmen İbrahim Zeki Burdurlu olmuştur. 1950-1960 yılları arasında İbrahim Zeki Burdurlu, Naim Buluç, Mehmet Durulgan, Halit Akarca, Orhan Ural ve Arif Nihat Asya gibi öğretmenler adada görev yapar. Kıbrıs Türk çocuklarına ana dil Türkçe ve Türk edebiyatını öğretmek konusunda atağa geçen Türkiye Cumhuriyeti'nin bu kararının arkasında 1948'de kalabalık bir öğretmen grubuyla adayı ziyaret

eden milletvekili ve yazar Hasene Ilgaz'ın hazırladığı *Kıbrıs Notları* adlı kitap ile resmi idareye sunduğu raporun etkisi vardır. Hasene Ilgaz'dan öğrendiğimize göre İngilizler adada kitapsız eğitimi yaptırmakta ve Türklerde öğretmen açığı bulunmaktadır. İşte 1950 sonrası Kıbrıs'a gönderilen öğretmen akınında bütün bu durumlar rol oynamıştır. İbrahim Zeki Burdurlu 1950-1954 yılları arasında Türkçe edebiyat öğretmeni olarak adada görev yapmış, yerel gazetelerde yazılar yazmış daha sonra tanınmış gazeteci yazar ve şair olacak Bener Hakkı Hakeri, İsmet Kotak, Numan Ali Levent ve benzer isimler İbrahim Zeki Burdurlu tarafından yetiştirilmiştir. Kıbrıs'ta şiir geceleri düzenleyen İbrahim Zeki Bey Kıbrıs'ta Türk dili ve edebiyatı öğretiminde derin izler bırakmıştır. Bu bağlamda onunla karşılaştırabilecek isim Namık Kemal'dir (Atun 2006).

V. YUSUF ZİYA BEYZADEOĞLU (1925-2006)

1957-1961 yılları arasında Magosa Namık Kemal Lisesi'nde Türkçe edebiyat öğretmeni olarak çalışan eğitimci ve bürokrat Yusuf Ziya Beyzadeoğlu gerek verdiği Türkçe-edebiyat dersleri, gerekse lisede kurduğu Türk halk müziği korosu aracılığıyla Kıbrıs Türk gençlerinin Türk dili ve kültürü ile buluşmasını sağlamıştır. Aslen Sivas Divriğili olan Yusuf Ziya Beyzadeoğlu bir Cumhuriyet çocuğudur, parasız yatılı devlet lisesini bitirir. 1953 yılında İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olarak Türkçe-Edebiyat öğretmenliğine başlar. 1956-1960 yılları arasında Kıbrıs'ta Magosa Namık Kemal Lisesi'nde dört yıl görev yapar. Aynı zamanda müdür yardımcısıdır. Onu hatırlayanlar; vatansever, Atatürkçü, çalışkan, faal, yerinde duramayan bir öğretmen olduğunu, anlatırlar. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde öğretmenlik ve Eğitim Enstitüsü Müdürlükleri'nde bulunan Yusuf Ziya Beyzadeoğlu, 1978 yılında emekliye ayrılır. Yusuf Ziya Beyzadeoğlu, İstanbul Üniversitesi'nde iken İstanbul Radyosu'nda, Dr. Aladdin Yavaşca ve Dr. Nevzat Atlığ'ın Türk Sanat Müziği Korusu'nda çalışmıştır. Ayrıca Namık Kemal Lisesi'nde, Yurttan Sesler korusunu kurmuş, Kıbrıs Türk gençlerini müzik icrasında bulunurken kendisi de solo halk müziği okumuştur. Namık Kemal Müzesi'ni kurmakla kalmayan Yusuf Ziya Bey, *Namık Kemal Mecmuası* 'nı da çıkarmıştır.

VI. ARİF NİHAT ASYA (1904-1975)

Bayrak şairi Arif Nihat Asya, 1959-1961 yılları arasında Lefkoşa Türk Lisesi'ne edebiyat hocası olarak tayin edilir. Şair, Kıbrıs Türklerinin sorunlarıyla yakından ilgilenir. Kıbrıs Türkleri arasında Türk edebiyatının yayılıp sevilmesinde Arif Nihat'ın payı büyüktür. O bir yandan tanınmış Kıbrıs Türk şairi Özker Yaşın ile ahablık kurmuş, bir yandan da Kıbrıs Türk gençlerinden Süleyman Uluçamgil'in şiire yönelmesinde birinci derecede rol oynamıştır. Onu yakından tanıyan Kıbrıs Türk kültür tarihçisi ve eğitimci Harid Fedai öğretmenliği hakkında şunları söyler: "*Derslerinde sadece müfredatın işlenmesiyle yetinmiyor, bir tarihî olayı dile getirerek, bir şiirden parçalar seslendirerek tarihimizin*

şanlı sayfalarına değiniyor, öğrencilerin böylesine konulara ilgi duymalarını sağlıyordu.”
(Fedai 2011: 275-276)

VII. HİKMET İLAYDIN (1914-1971)

Arif Nihat Asya ile aynı dönemde adada öğretmenlik görevinde bulunan Hikmet İlaydın dersler dışında boş durmamış, iki önemli eser kazandırmıştır. Her ikisi de 1960'da basılan bu kitaplardan biri *El Okuma Kitabı* diğeri ise *Edebiyatımıza Toplu Bir Bakış ve Şiirlerden Örnekler* adını taşır.

SONUÇ

Kıbrıs'ta sıbyan okulları, medreseler ve özel mektepler ada Türklerinin eğitim işlerini yüzyıllarca üzerlerinde taşımışlardır. 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar eski usulde devam eden eğitimde ana dil Türkçenin ne kadar öğretilbildiği tartışma konusudur. Oğuz Karakartal, "Osmanlı Merkez İdaresinin Ada Türklerinin Eğitim İşine pek kafa yormaması sebebiyle doğru ve yeterli bir ana dili-Türkçe eğitimi bulunmadığı rahatlıkla söylenebilir" der ve bu eksikliğe rağmen Kıbrıs Türklerinin 19.yüzyıla ana dillerini kaybetmeyip konuşmalarını halk arasında okunup söylenen, halk edebiyatı ürünlerine bağlar (Karakartal 2018: 207-220). Aslen Kıbrıslı olan Doktor Hafız Cemal Lokman Hekim 1904-1908 yılları arasında vatandaşı ana Türklerinin okuma yazma öğrenmeleri ve modern eğitim almaları yönüne ilk adamları atan isimdir (Fedai 2005). Onun kurduğu Osmanlı Lisan Mektebi'nde Türkçe, Arapça, Fransızca ve Rumca öğretilmiştir. Dr. Hafız Cemal karşılaştığı gereksiz tutuculuk yüzünden İstanbul'a yerleşmiş, Kıbrıs Türklerinin doğru düzgün bir ana dili-Türkçe öğrenimi ve Türkçe metinlerle karşılaşması ancak Türkiye Cumhuriyeti'nden adaya görevli gelen edebiyatçı-şair-öğretmen şahsiyetlerin verdiği dersler ve hazırladığı kitaplarla mümkün olmuştur. Kıbrıs'ta Türkiyeli aydın ve edebiyatçıların Türkçe ve Türk edebiyatı öğretimi yolundaki çalışmaları, "Kıbrıs Türklerinden gençleri şair, yazar olarak yetiştirip öğretmenliğe yönlendirmek" ve Kıbrıs'ta alfabe kitabı, Türkçe okuma-ders kitabı hazırlamak" şeklinde iki ana başlık altında toplanabilir. Özellikle İsmail Hikmet Ertaylan'ın hazırladığı Türkçe alfabe ve okuma kitapları ile İbrahim Zeki Burdurlu ve Arif Nihat Asya'nın öğretmenlikleri sayesinde Kıbrıs Türklerinin ana dil bilinci pekişmiş, Türk edebiyatını öğrenerek köklerinin dayandığı Anadolu coğrafyasıyla kültür ve edebiyat bağı kuşaktan kuşağa aktarılmıştır.

Kaynaklar

- Arıkan, A. (2009). Edebiyat Öğretiminde Görsel Araçların Kullanımı, *Ondokuz Mayıs Ün. Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.27, 1-16.
- Atun, S. (2007). Kıbrıs Türk Edebiyatında İbrahim Zeki Burdurlu, *KIBATEK XIII.Edebiyat Sempozyumu, (Kasım 2006 Adana-Antakya)*, Nobel Kitabevi, s.405
- Aydın, E. (2009). 1950 Öncesinde Kıbrıs'ta Görev Yapan Dört Yazar, *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Sempozyumu, C.I, Bildiriler*, Lefkoşa-KKTC, s.137-142.
- Kemal Beyatlı, Y. (1984). Bugünkü Türkçe, Edebiyata Dâir. 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., s.83.
- Nâmi Duru, K. (1958). *Cumhuriyet devri hatıralarım*. İstanbul: Sucuoğlu Matbaası, s.29-30.
- Eren, H. (1964). Kıbrıs'ta Türkler ve Türk Dili. *DTCF Türkoloji Dergisi*, C.I, Sayı:I, Ankara, s.1-14.
- Fedai, H. (2005). Lokman Hekim'in Dil Okulları. *Kıbrıs Türk Kültürü Makaleler I*, Lefkoşa: Samtay Vakfı Yayınları, s.293-296.
- Fedai, H. (2011). Bayrak Şairi Kıbrıs'ta, Arif Nihat Asya, (Editör. Nevzat Kösoğlu), Ankara:T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s.275-276.
- Karakartal, O. (2010). İsmail Hikmet Ertaylan, Kıbrıs'ta Türkiye Kültür Adamları ve Eserleri (1873-1974), İstanbul: Doğan Yayıncılık, s.44-47.
- Karakartal, O. (2018). Kıbrıs Türk Edebiyatçılarının "Ana Dili-Türkçe" Karşısındaki Tutumları. *III. Uluslararası Kıbatek Kıbrıs Türk Edebiyatı ve Edebiyatçuları Sempozyumu 5-6 Mart 2018*, Lefkoşa: Kıbrıs Türk Edebiyatı Araştırma ve Tanıtma Projesi Yayımı, s.207-220.
- Kılıç, M.; Kılıç, M. (2017). Ana ve Yavru Vatan Arasında Kültürel Bir Köprü: Türkiye'den Kıbrıs'a Gönderilen Öğretmenler, *Tarihte Kıbrıs, C.I*, (Edit:Osman Köse), Bursa: D9kuz10be5 Yayıncılık, s.1253-1266.
- Sarıkaya, B. (2017). Türkçe Öğretiminde Görsel Okuma. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.3, s.779-796.

AYASOFYA KIZ MEKTEBİ

D. no
1
2
3

Sınıf geçme verekası
İkinci

Yılı
31-5-1930

Ayasofya *Teke* mektebi *Birabene* talibesinden *Sarıca Hilmi* numaralı *Elbise* hanımın *Elbise* devre imtihanını gösterir vesikadır.

Dersler	Rakamla	Yazı ile	Mülâhazat	Dersler	Rakamla	Yazı ile	Mülâhazat
Kur'an <i>Alfabe</i>	5		<i>ihmal</i>	Ziraat			
İmlâ	2			Yazı	7		
Dinlerleri				İngilizce			
Hesap	9			Nakış			
Coğrafya				Hendese			
Kıraat				Musiki			
Elişleri	7			Resmî Hattı			
Yurt bilgisi				Yekün	47		
Tarih							
Tabiat	9			Ahlâk	10		
Resim	8		Bedenî Terbiye	10			
Grammer			Temizlik	10			
Ezber			Gina	10			
Takrir			Derece	14			

İhtar : — Çocuk velilerinin işbu verekayı imza etmeleri lâzımdır.

İmza yeri

Mektep Müdürü
S. Nispet
Sakir Mustafa Akbulut

Ayasofya Kız Mektebi'ne Ait Karne: 31.05.1930